

ماهیت، مشروعیت و آثار ازدواج سفید

جعفر ارجمند دانش^۱ و سید محمدرضا آیتی*^۲ اصغر عربیان^۳

چکیده

ازدواج، از رایج ترین عقود جامعه بشری است. ازدواج در غرب رابطه ی خصوصی و شخصی است. وقتی زن و مردی زیر یک سقف و بدون تحقق ازدواج، حتی بدون قصد و بدون ثبت رسمی، قانونی و حقوقی آن در کنار هم زندگی می کنند و هم خانه می شوند، به آن ارتباط «ازدواج سفید» می گویند. این نوع زندگی یکی از شیوه های رایج در غرب است. ازدواج سفید در شرف تبدیل به یکی از چالش های جدید جامعه ایران می باشد. این ارتباط اگرچه نام زیبایی دارد، اما دلالت بر یک رابطه نامشروع و دور از شأن یک مسلمان دارد. چون ازدواج نیست و خارج از تعهدات یک ازدواج است. از نظر اسلام در میان صاحبان ملل، رابطه زن و مرد وقتی ازدواج شمرده می شود که بر پایه ی شریعت یا قوانین مورد قبول آنها، عنوان ازدواج شرعی صدق کند. ازدواج سفید نه تنها از نظر فقه شیعه بلکه تمام مذاهب اسلامی، ازدواج محسوب نمی شود، و حرام و جرم بین می باشد.

در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی می باشد، ماهیت و مقایسه با ازدواج های دایم و معاطاتی و مشروعیت، ادله بطلان و ادله موافقان این نوع رابطه و آثار تکلیفی و وضعی آن از جمله عوامل گرایش به این نوع ازدواج یا رابطه و راه های جلوگیری از شیوع آن و حکم قانونی آن مورد بررسی قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: ازدواج سفید، نکاح معاطاتی، هم خانگی، هم باشی

مقدمه

ازدواج، از عقود امضایی بوده و همراه با برخی تصرفات در شرایط و موانع و قاعده ی کلی «لکل قوم نکاح»، مورد پذیرش شارع مقدس قرار گرفته است. بنابراین، استفاده از مبانی نظام های حقوقی رایج در عالم، پیرامون ازدواج و اقسام آن، رایج در میان اقوام و ملل، نه تنها ضروری بر موضوع ندارد، بلکه مبین برخی از ابعاد آن نیز می تواند باشد. سنت ازدواج از آغاز تا به امروز از تشریفات مختلفی تشکیل یافته است. ولی ذات و جوهر آن در همه ی ازمنه یکسان بوده و تحت مراسم یا رابطه ای باید مشروعیت داشته باشد. مگر اینکه به عنوان احوال شخصیّه ملل در سایر کشورها، مورد بررسی یا دادرسی قرار گیرند، که به تناسب عرف و قانون خودشان ارزیابی می شوند.

^۱ - دانشجوی دکتری فقه و حقوق اسلامی، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ - استاد گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. * نویسنده مسئول

smrayati@yahoo.com

^۳ دانشیار گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

عبارت ازدواج سفید، ترکیبی از کلمه «ازدواج» و «سفید» است که تجزیه آن زیبا است و برای کسی که ترکیب آن را نداند، جذاب است و یک ازدواج ساده، صمیمی و زیبا را به ذهن می آورد و مخاطب ناآگاه با خواندن عناوین پیرامون آن دچار تناقض می شود. ریشه عبارت سازی «ازدواج سفید» نوعی حرمت زدایی از جامعه و عادی کردن نوعی رابطه ی نامتناسب با فرهنگ دینی ایران است که برای دور کردن افراد جامعه از کسب زندگی اسلامی ایرانی تلاش می کند و مشروعیت اجتماعی و حقوقی ندارد.

تا چند دهه قبل در کشور آمریکا، چهارچوب های سفت و سختی برای ازدواج های قانونی و بر اساس آموزه های مسیحیت وجود داشت. اما پس از موج تحولات فرهنگی به وجود آمده در سال ۱۹۶۰ و ادامه آن در دهه های بعد، در عرض سال های نه چندان طولانی، الگوی ازدواج در این کشور تغییر کرد و به تعبیر برخی از متخصصان از حالت ازدواج سنتی به هم زیستی یا به اصطلاح *cohabitation* تغییر شکل داد. در این حالت زوج جوان بدون اینکه پیوند قانونی و رسمی را در جایی به ثبت برسانند، زندگی خود را شروع می کردند. این موج پس از چند سال به کشورهای دیگر هم سرایت کرد و رفته رفته در جهان به عنوان یک تغییر جدی مورد بررسی قرار گرفت. اگر چه آموزه های حیات بخش اسلام تا حدود زیادی مانع از ورود این سبک زندگی به کشورهای اسلامی از جمله ایران شده است. اما اخیراً می بینیم ترکش های این خرده فرهنگ تحت عنوان ازدواج سفید به کشور ما رسیده است. و در همین مدت کوتاه باعث بوجود آمدن مشکلات زیادی شده است.

پیشینه تحقیق

با توجه به جدید بودن موضوع ازدواج سفید، کتاب مستقلی در این مورد نوشته نشده است. اما مقالاتی در ایران و سایر کشورها در این موضوع نوشته شده است که به برخی از آن ها اشاره می گردد.

مقاله «تاثیر زندگی مشترک پیش از ازدواج بر فروپاشی ازدواج» نوشته «وستون، روث و همکاران، مقاله «ازدواج در محضر مدرنیته» نوشته «فاطمه حمزه لویی»، مقاله «زندگی مشترک زن و مرد بدون عقد ازدواج» نوشته «محسن اراکی»، مقاله «نسخ شناسی الگوهای روابط جنسی پیش از ازدواج» نوشته «مریم ایثاری»، مقاله «بررسی عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به روابط پیش از ازدواج» نوشته «اکبر زارع شاه آبادی و همکاران»، مقاله «ازدواج سفید» نوشته «امیر علی احمدی»، مقاله «پذیرش ابعاد حقوقی ازدواج سفید» نوشته «زهرا مینوئی»، مقاله «پذیرش یا رد ازدواج سفید، خطاست» نوشته «اثر فاطمی»، مقاله «گزارشی بر روند رو به رشد خانه های مجردی و ازدواج سفید» نوشته «سمیه باقری»، مقاله «دلایل گرایش به زندگی مجردی و ازدواج سفید از نگاه برخی از نمایندگان مجلس» نوشته «آرزو فرشید»، مقاله «همخانگی و پیدایش شکل های جدید خانواده در تهران» نوشته «تقی آزاد ارمکی»، مقاله «بررسی زمینه های شکل گیری پدیده ازدواج سفید در ایران» نوشته «فاطمه حمزه لویی»، مقاله «ازدواج سفید» نوشته «علی اکبر ابیض»، مقاله «ازدواج سفید در تهران» نوشته «فهمیم نظری»، مقاله «ازدواج سفید، عملی مجرمانه است» نوشته «نفیسه صباغی»، مقاله «ازدواج سفید از نگاه آمار (در کشورهای مختلف)»، نوشته «شهریار شکروی، مقاله «ازدواج سفید» نوشته «حمیدرضا حدادی و همکاران»، مقاله «تحلیل جنسیتی روابط همخانگی مشترک در زنان و مردان ایرانی (زوج های تهرانی)» نوشته «فریبا سیدان و مهسا مهدیه»، مقاله «ازدواج سفید در تقابل با عرف و شرع» نوشته «حمید حسن زاده»، مقاله «همزیستی سیاه» نوشته «مریم حسین آبادی»، مقاله «ازدواج سفید، تهی شدن زندگی از معنا» نوشته «نجمه الحسینی»، مقاله «جنسیت و ازدواج سفید» نوشته «عباس محمدی اصل»، مقاله «ازدواج سفید یا هم باشی سیاه» نوشته «حسن رضایی»، مقاله «عطا و لقای ازدواج سفید» نوشته «مریم انصاری»، مقاله «ازدواج سفید» نوشته «علی دیوانی مدبر و مهدی زندیش»، پایان نامه «بررسی ازدواج سفید از نظر فقه امامیه و حقوق کیفری ایران» نوشته «مریم نقدی در باطنی» و پایان نامه «بررسی ازدواج سفید در ایران» نوشته «الهه محبوبی» و مقاله «ازدواج سفید در تراورزی اخلاق» نوشته «دکتر دباغ» و مقاله «ازدواج سفید و پیامدهای آن در کشور» نوشته «افروز عبدی نیان» و مقاله «ازدواج سفید» نوشته «زینب صداقتیان» و پایان نامه «علل گسترش خانواده سفید در کلانشهر تهران» نوشته «پریسا پورفرهادی» و

پایان نامه «بررسی ازدواج سفید از نظر فقه امامیه و حقوق کیفری ایران» نوشته «هما تز» و مقاله «ازدواج سفید و رابطه نامشروع» نوشته «مسعود آذربایجانی» و مقاله «بررسی ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران و غرب» نوشته «مهدی قنبریان» و مقاله «عوامل تعیین کننده هم باشی» نوشته «فرهاد نصرتی» و مقاله «زوایا و آثار حقوقی و جرم شناسی ازدواج سفید و بررسی راهکارهای مقاله با آن» نوشته «شایان اکبری».

در این پژوهش دلایل بطلان ازدواج سفید از نظر فقه امامیه که در مقالات و پژوهشهای اشاره شده کمتر به صورت علمی به آنها پرداخته شده است مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

تعریف ازدواج سفید

در این نوع ازدواج که در غرب رایج است و به معنای «هم باشی» (cohabitation) هم است، پیوندی است به مدت زمان نامعلوم بین دو فرد، که فاقد مشروعیت اجتماعی و حقوقی است.

در زبان فرانسوی (marriage blanc) به این نوع ازدواج، ازدواج قانونی و بدون روابط جنسی اطلاق می شود. این رابطه محملی برای دور زدن قانون مهاجرت یا مسائل دیگر است. اما در فرهنگ لغت آکسفورد به ارتباط جنسی بدون ازدواج قانونی (هم باشی) گفته می شود. (آزاد ارمکی، ۱۳۹۱ ه. ش، ص ۳۰)

پس، وقتی زن و مردی به دلایل شخصی خودشان زیر یک سقف و بدون ثبت رسمی و قانونی و حقوقی و مشروعیت دینی و مذهبی، در کنار هم زندگی کنند و هم خانه گردند، به این نوع ارتباط که جنبه خصوصی و شخصی در غرب دارد، «ازدواج سفید» می گویند. (اراکي، ۱۳۸۶ ه. ش، ص ۴۱)

تاریخچه ازدواج سفید

نخستین ازدواج های سفید در غرب، و به خصوص در فرانسه و آمریکا شکل گرفتند. ازدواج سفید، مانند بسیاری از مسائل اجتماعی، مولود تمدن غرب است و درک درست آن، تنها با بررسی زمینه ها و خاستگاه شکل گیری آن میسر می شود. در غرب از حدود قرن هفدهم و هجدهم، ماهیت ازدواج دستخوش دگرگونی شد. و به تدریج ازدواج کمتر به عنوان اقدامی مقدس شناخته شد. و تبدیل به یک قرارداد گردید. این تحول تا حدودی از اصلاح طلبی دینی ناشی می شد که تصوّر تقدّس ازدواج را انکار می کرد. از این دوره که عده ای آن را «مدرنیته دوم» نامیده اند، ازدواج تبدیل به وصلت بین ۲ نفر - و نه ۲ خانواده - شد. و هدف و کارکرد اصلی آن، ارضای عاطفی و جنسی زوجین بود.

در دوره های اولیه پیدایش «هم خانگی» (ازدواج سفید)، غالباً افراد فقیری که توانایی ازدواج نداشتند، وارد این گونه روابط می شدند. اما از دهه ۱۹۶۰ م به بعد، به تدریج هم خانگی در بین بیشتر طبقات و گروههای اجتماعی رواج یافت. شیوع روز افزون هم خانگی، مشروعیت قانونی این روابط را در پی داشت. به طوری که امروزه در ۱۱ کشور اروپایی، هم خانگی یک رابطه قانونی تلقی و از آن حمایت می شود. (پور فرهادی، ۱۳۹۳ ه. ش، ص ۳۲)

در آلمان به زندگی مشترک بدون ازدواج «رابطه شبه ازدواج» می گویند. در دهه ی ۱۹۵۰ میلادی که جامعه آلمان چنین زندگی مشترکی را به سختی می پذیرفت، به این نوع زندگی مشترک بدون ازدواج، «ازدواج وحشی» می گفتند. در کشور فنلاند، زندگی مشترک بدون ازدواج رسمی با عنوان «common-law Relationship» مطرح گردیده است. که این زندگی و همزیستی نباید با هم باشی اشتباه تلقی گردد. چرا که در آن کشور این همزیستی برای افراد آثار و تعهداتی دارد.

کلیسای کاتولیک روم و پروتستان ها، مخالف زندگی هم خانگی می باشند. شاید بتوان علت گسترش این سبک زندگی در کشورهای آمریکایی و اروپایی را سخت گیریهای دانست که دین مسیحیت و یهودیت در زمینه طلاق و مسائل قانونی آن دارد. مثلاً با طلاق نصف اموال بین زوجین تقسیم می شود و اجازه طلاق به راحتی به افراد داده نمی شود. البته در کشورهای اروپایی، قوانینی را برای این نوع همزیستی در نظر می گیرند تا به نوعی به رسمیت شناخته شود، تا اگر زوجین سال ها با هم زندگی کردند در هنگام جدایی بتوانند حق و حقوقی را مطالبه کنند، تا در این صورت راه بی تعهدی بسته می شود. (آزاد ارمکی، ۱۳۹۱ ه. ش، ص ۴۹)

وضعیت آماری ازدواج سفید

در آمریکا قبل از سال ۱۹۷۰ میلادی زندگی بدون ازدواج، غیر قانونی بود. ولی امروزه بیش از دو سوم زوج های آمریکائی قبل از ازدواج رسمی، مدتی را بدون ازدواج با یکدیگر زیر یک سقف می گذرانند. در آمریکا در دهه ۱۹۷۰ میلادی، نزدیک به ۴۰۰ هزار زوج در قالب الگوهای هم خانگی زندگی می کردند. اما این آمار در دهه ۱۹۸۰ به یک میلیون و پانصد هزار زوج رسید و در اواخر دهه ۱۹۹۰، از مرز ۴ میلیون زوج گذشت. در سال ۲۰۱۰ بیش از ۷ میلیون زوج در آمریکا در قالب هم خانگی با هم زندگی می کردند. در حدود ۴۰ درصد از زوج های هم خانه در آمریکا بدون آنکه به ازدواج برسند، از هم جدا می شوند. نیمی از این افراد در طول زندگی چندین هم خانه داشته اند.

از ابتدای قرن ۲۱ از هر دو کودک آمریکائی، یک نفر از این نوع رابطه به دنیا آمده است. همچنین در آمریکا، نسبت به سالهای گذشته تعداد کودکان متولد شده از زوج های ازدواج نکرده، شش برابر شده است. بطوریکه در آمریکا تقریباً امروزه ۳۳ درصد نوزادان به مادران ازدواج نکرده تعلق دارند. افرادی که در آمریکا قبل از ازدواج، هم خانگی داشته اند، ۵۰ درصد بیشتر از افرادی که چنین تجربه ای ندارند، طلاق داشته اند.

البته در برخی از ایالت های آمریکا مانند فلوریدا و تگزاس و میشیگان و می سی سی پی، هم خانگی قانونی نبود. اما به تدریج در اکثر ایالت های آمریکا هم خانگی مورد قبول واقع شده و زوج های هم خانه را به عنوان «شرکای داخلی» قبول کرده اند. در ماه مارس ۲۰۱۶ میلادی در ایالت فلوریدا، قوه مقننه رأی به لغو ممنوعیت هم خانگی دولت صادر کرده اند.

البته در هم خانگی در آمریکا، قراردادهای مشترک زندگی بین زوجین منعقد می شود که در صورت جدائی زن و مرد از هم دیگر، این توافقات قابل اجرا می باشند.

در سال ۲۰۰۴ اتحادیه اروپا، هم خانگی را به رسمیت شناخت. در بسیاری از کشورهای اسلامی، هم خانگی، بدون اجرای عقد نکاح، جرم می باشد از جمله در کشور اندونزی، در قانون کیفری این کشور، ۲ سال زندان این عمل به دنبال دارد.

در ژاپن، کمتر از ۳ درصد زنان بین ۲۵ تا ۲۹ ساله، هم خانه دارند. هم خانگی در شهرهای ژاپن ۶۸/۸ درصد و در مناطق روستایی، ۳۱/۲ درصد می باشد.

حدود ۲/۴ میلیون فیلیپینی در سال ۲۰۰۴ هم خانه داشتند، یعنی حدود ۱۹ درصد از فیلیپینی ها. در فرانسه حدود ۵۷ درصد، در اسلونی و بلغارستان و بلژیک حدود ۵۸ درصد و در سوئد و نروژ حدود ۵۵ درصد و در پرتغال و دانمارک حدود ۵۲ درصد و در فنلاند، حدود ۲۱ درصد از زن ها و مردها، هم خانگی دارند (طبق اعلام رسمی در سال ۲۰۱۴)

در کشور انگلستان، نیمی از کودکان متولد شده، ناشی از هم خانگی است. البته هم خانگی در کشورهای شمال اروپا و اسکانندیناوی، کاملاً به حاشیه رانده شده است.

در کشورهایی مانند چک و لهستان و یونان، هم خانگی خیلی کم می باشد. به طوریکه در سال ۲۰۱۵ میلادی در یونان، تنها ۸/۸ درصد تولدها حاصل از هم خانگی است.

در کشور آلمان در سال ۲۰۱۵ میلادی، ۲۲/۵ درصد کودکان حاصل از هم خانگی بدون ازدواج می باشد. این آمار در اسپانیا، تقریباً دو برابر است. در کشور روسیه، هم خانگی بسیار کم است و امر مذمومی می باشد. در اسرائیل، هم خانگی، حدود ۲۵ درصد را تشکیل می دهد. و در کشور استرالیا، حدود ۲۲ درصد از زوج ها، و در نیوزلند، حدود ۲۴ درصد هم خانه می باشند. یعنی بدون اینکه ازدواج کرده باشند، با هم زیر یک سقف زندگی می کنند. (وستون، ۱۳۸۳ هـ.ش، ص ۳۷)

تفاوت ازدواج سفید با ازدواج دائم

- ۱- ازدواج دائم با فسخ یا طلاق به جدائی منجر می شود و هر یک تشریفات خاص و قانونی خود را دارد. در حالی که ازدواج سفید، آینده نامعلوم و مبهمی دارد و مشخص نیست تعهد دو طرف نسبت به یکدیگر تا چه زمانی ادامه دارد و چه تضمینی وجود دارد که طرفین به یکدیگر وفادار باشند. و بدیهی است در این میان هر طرف در هر زمانی که اراده کند می تواند از ادامه زندگی امتناع کند.
- ۲- در ازدواج دائم، زوجین نسبت به همدیگر تعهد اجتماعی و شخصی دارند. در حالی که در این نوع رابطه و ازدواج هیچ گونه تعهدی بین طرفین وجود ندارد.
- ۳- ازدواج دائم مشروعیت دارد. در حالی که ازدواج سفید فاقد مشروعیت می باشد.
- ۴- شروع ازدواج دائم با خواندن صیغه نکاح می باشد اما در ازدواج سفید چنین امری وجود ندارد.
- ۵- روابط مالی بین زوجین مانند مهریه، نفقه، اجرت المثل و ارث و ... در ازدواج دائم وجود دارند که هیچ کدام در ازدواج سفید وجود ندارند.

تفاوت ازدواج سفید با ازدواج معاطاتی

در ازدواج معاطاتی بدون بیان صیغه ی لفظی و بدون ثبت قانونی آن زندگی خود را آغاز می کنند. و در اغلب موارد به صورت پنهانی و بدون اطلاع خانواده ها و آشنایان به زیر یک سقف می روند. و طبق دیدگاه موافقان صحت نکاح معاطاتی، عقد ازدواج معاطاتی باید با فعلی انجام شود که به طور صریح بر قصد باطنی و اراده طرفین دلالت کند و هر فعلی نمی تواند مبرز این قصد باشد. مثلاً آب میوه خوردن با هم، بر داشتن روسری از سر زن، شیرینی تعارف کردن و ... ، دلالت بر انعقاد پیمان ازدواج نمی کند. در ازدواج سفید هم با وجود شواهد، عملی دال بر اعلام صریح قصد طرفین وجود ندارد و ازدواج پنهانی و بدون مراسمات و تشریفات ویژه عقد ازدواج در عرف جامعه ما، واقع می شود.

همچنین، فقهاء در نکاح معاطاتی چنین نظر دارند که باید همه شرایط ازدواج دایم و موقت رعایت شود. و همه فقهاء، موافقان و مخالفان، معتقدند که با منعقد شدن نکاح، زوجیت شرعی منعقد می شود. و در ازدواج دائم، تنها طلاق است که امکان جدایی طرفین و قطع رابطه زناشویی را ایجاد می کند و طلاق هم نیازمند الفاظ است و اتمام عقد نکاح موقت هم نیاز به اتمام وقت یا بذل مدت از جانب مرد می باشد. اما در ازدواج سفید طرفین هیچ اعتقادی به طلاق ندارند و آنها بر این باورند که، در این زندگی مشترک هر گاه یکی از طرفین یا هر دو احساس کنند که نمی توانند با یکدیگر به این زندگی ادامه دهند، و یا علاقه مند به ادامه زندگی با فرد دیگری هستند، می توانند آزادانه و بدون طی کردن مراحل قانونی و شرعی، به زندگی مشترک خاتمه دهند. و حتی آن ها این زندگی را نوعی زندگی آزمایشی می دانند تا بیشتر با روحیات و خلقیات هم آشنا شوند و هرگاه به قطعیت در مورد داشتن یک زندگی با آرامش و خوشبختی در کنار هم رسیدند، با همدیگر ازدواج کنند. تا مانند زوج های جوانی که پس از مدت کوتاه کارشان به جدایی می کشد، به این سرنوشت دچار نشوند. (به پژوه، ۱۳۸۰ هـ ش، ص ۷۳)

و بنابر ادعان خود افرادی که با ازدواج سفید هم خانه شده اند، بسیاری از آنها اصلاً این هم باشی را زوجیت قلمداد نمی کنند، بلکه مرحله آشنایی بیشتر برای ازدواج در آینده و یا هم خانگی برای رهایی از مشکلات اقتصادی، روانی و ... می دانند. بنابراین این افراد نه به ازدواج شرعی معتقدند و نه شرایط نکاح معاطاتی را قبول کرده اند.

در ازدواج شرعی، وجود اذن پدر لازم و ضروری است. در حالی که در بسیاری از این هم باشی ها، حتی خانواده از این موضوع مطلع نبوده و یا بدون اجازه پدران این زندگی ها آغاز می گردد.

در ازدواج سفید، طرفین هیچ گونه تعهدی را نسبت به یکدیگر قبول نمی کنند. به ویژه مردان که طبق تعالیم اسلام قوام بوده و وظیفه تأمین نفقه همسر و فرزندان خود را دارند، با ازدواج سفید از تمام وظایف خود شانه خالی می کنند.

در ازدواج سفید به طلاق شرعی و قانونی معتقد نیستند و زندگی خود را بدون توجه به احکام اسلامی خاتمه می دهند و به آداب طلاق شرعی پای بند نیستند. (منبع قبلی، ص ۷۵)

بر اساس مطالب مذکور، ازدواج سفید با نکاح معاطاتی هیچ انطباقی ندارد. و شرایط ازدواج مانند طلاق، اذن پدر و عده، در آن رعایت نمی‌گردد. و مهم تر از همه این موارد، اینکه در هر عقدی قصد انسانها از ارکان ضروری تشکیل دهنده ی آن است. اما در ازدواج سفید، طرفین قصد زوجیت ندارند.

عدم ترتب آثار نکاح بر ازدواج سفید و ادله بطلان آن

بنا به دلایلی بر این نوع رابطه نمی‌توان آثار ازدواج مترتب نمود:

۱- هنگام شک در ترتب آثار نکاح، مقتضای قاعده، عدم ترتب است و نمی‌توان به مانند «اوفوا بالعقود» یا «اوفوا بالعهد» تمسک کرد. چون این ادله دلالت بر وجوب وفا به عقد را دارند که نزد عرف عقلاء دارای اثر است، نه عقدی که عقلاء آثار صحت را بر آن مترتب نمی‌کنند یا ترتب آثار نزد آنان مشکوک است. پس این گونه ادله، بر صحت عقدی که عرف اثر صحت را بر آن مترتب نمی‌کند یا ترتب اثر صحت نزد آنان مشکوک است، دلالت ندارند و به طریق اولی دلالت بر لزوم وفا به چنین عقدی نخواهند داشت. این توافق همزیستی به گونه ای نیست که عقلاء اثر نکاح صحیح را بر آن مترتب کنند. بلکه اساساً عقد شمرده نمی‌شود. هر چند این رابطه متضمن التزام دو طرف به برخی امور است، ولی صرف التزام طرفینی، مستلزم صدق عنوان عقد نمی‌باشد.

۲- محل نزاع در بحث، ترتب اثر ازدواج بر این گونه زندگی و رابطه میان زن و مرد فی حد نفسه، یعنی بدون ملاحظه اسلام دو طرف یا یکی از آنها است.

۳- بعد از این که روشن شد نمی‌توان برای اثبات صحت چنین رابطه ای به عموماتی مانند «اوفوا بالعقود» تمسک نمود، می‌بایست سراغ عمومات یا اطلاقاتی رفت که به شمول آنها نسبت به موضوع بحث استناد شده یا ممکن است استناد شود و آنها عبارتند از:

۱- عمومات قاعده الزام

مستفاد از این عمومات یا برخی از آنها، صحت عقدی است که دو طرف عقد بر پایه دین شان به صحت آن اعتقاد دارند. پس اگر در موضوع بحث، دو طرف عقد، اعتقاد به صحت عقد خود دارند، باید آثار صحت به اقتضای این عمومات بر آن عقد مترتب شود. این عمومات عبارتند از:

الف - «شیخ طوسی» با سند خود از «علی بن فضال» و ... ، از سندی از «محمد بن مسلم» نقل می‌کند که می‌گوید: از «امام باقر(ع)» در مورد احکامی سوال کردم، فرمودند: «تجوز علی اهل کل ذوی دین ما یستحلون» (حرّ عاملی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ج ۲۶، ب ۴، ح ۴). «رواست بر صاحبان هر دینی آنچه را که حلال می‌شمارند». روایت دارای سند صحیح است، ولی بر صحت همه آنچه دو طرف عقد، صحیح می‌دانند، دلالتی ندارد. بلکه فقط دلالت دارد بر این که آثار صحت در حدود آنچه به آن ملتزم شده اند، جاری است. نه اینکه بر صحت عقد فی نفسه دلالت کند، تا همه آثار صحت بر آن مترتب شود. این روایت و مانند آن، که بر الزام صاحبان ادیان و مذاهب مختلف بر آنچه به آن ملتزم شده اند، دلالت دارند، حداکثر گویای ترتب آثار صحت در محدوده ای است که آنان خود را به آن ملتزم می‌دانند.

ب - «شیخ طوسی» با سند خود از «حسن بن محمد بن سماعه»، از «عبداله بن جبلة» از گروهی از اصحاب «علی (ع)» که «عبداله بن جبلة» گمان می‌کند که «سلیمان (بن داود)» در زمره آنان است و نیز «علی بن عبدالله»، از «سلیمان»، از «علی بن ابی حمزه»، از «ابوالحسن امام کاظم (ع)» نقل می‌کند که فرمودند: «الزموهم بما الزموا به انفسهم» (حرّ عاملی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ج ۲۶، ب ۴، ح ۵). «آنان را ملزم کنید به آنچه بر خود لازم می‌شمارند». سند این روایت معتبر نیست و دلالتش هم همچون روایت سابق است.

ج - «شیخ صدوق» با سندهای متعدد از «امام رضا (ع)» نقل می‌کند که فرمود: «من کان یدین بدین قوم لزمته احکامهم» (صدوق، ۱۴۱۳ هـ.ق، ج ۴، ص ۲۷۱). «هر کس پای بند به دین مردمی است، احکام آنان هم بر اوست». پس، عمومات قاعده الزام، دلالت بر صحت ندارند. بلکه بر ترتب آثار به مقداری که خود را به آن ملتزم می‌دانند، دلالت

می‌کند. از این رو بر پایه این عموماً نمی‌توان حکم به صحت این گونه رابطه میان زن و مرد کرد. هر چند بنای دو طرف بر این باشد که این عقد و التزامی طرفینی است. بنابراین مرد دیگری اجازه دارد با زنی که دارای چنین رابطه‌ای با مرد دیگر است، ازدواج کند.

۲- عموماً مبین «لکل قوم نکاح»

«شیخ طوسی» با سند خود از «محمد بن حسن صفار»، از «محمد بن حسین»، از «وهیب بن حفص»، از «ابوبصیر»، از «امام صادق (ع)» نقل می‌کند که فرمودند: رسول خدا نهی کرد از اینکه به کنیزان گفته شود: «ای دختر کذا و کذا». زیرا هر قومی نکاحی (مشروع) برای خود دارد. (حر عاملی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ج ۲۱، ب ۸۳، ح ۲)

روایت دارای سندی صحیح است و ظاهر آن دلالت بر ترتب آثار صحت بر نکاح هر قومی دارد. ولی دلالت روایت تنها بر ترتب آثاری است که آن قوم بر نکاح خود مترتب می‌دانند، نه آثاری که نزد ما بر نکاح صحیح مترتب است. پس اگر قومی این گونه رابطه میان زن و مرد را نکاح نشمارند و از ازدواج زن با مرد دیگر هم ممانعت نکنند و آن را زنا ندانند، این روایت و مانند آن دلالتی بر حرمت ازدواج مرد مسلمان با چنین زنی ندارد. یعنی این روایت تنها بر ترتب آثاری که دو طرف این رابطه به آن ملتزم هستند، دلالت دارد.

«شیخ طوسی» روایت دیگری با مضمونی قریب به این روایت با سند خود از «محمد بن احمد بن یحیی»، از «احمد بن محمد»، از ... از «ابوبصیر»، از «امام صادق (ع)» نقل می‌کند که فرمودند: «کل قوم يعرفون النکاح من السفاح فنکاحهم جائز» (حرّ عاملی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ج ۲۱، ب ۸۳، ح ۳). «هر قومی که میان نکاح و زنا فرق می‌گذارند، نکاح ایشان جایز است». سند این روایت، اگر چه صحیح نیست، ولی مضمون آن به جهت وجود قراین تأیید کننده در روایات صحیح و غیر صحیح، موثق الصدور است. اما این روایت - برخلاف روایات گذشته - بر ترتب همه آثار صحت بر آنچه نزد قومی نکاح شمرده می‌شود، دلالت دارد. پس، همزیستی میان زن و مردی بدون عقد ازدواج نزد قومی نکاح شمرده شود، همه آثار نکاح صحیح بر آن مترتب می‌شود. که از جمله آنها، عدم جواز ازدواج این زن / با مرد دیگری است، در حالی که با مرد اول همزیستی دارد. و این همزیستی بر پایه التزام طرفینی است. علاوه بر دلایلی که ذکر شد، برای عدم ترتب آثار نکاح بر این رابطه، و بطلان آن تحت عنوان «ازدواج سفید» می‌توان به دلایل دیگری هم استناد نمود. از جمله:

۱- آیات قرآن

برای بی اعتباری رابطه مرسوم به ازدواج سفید می‌توان به برخی از آیات قرآن استناد کرد. از جمله:

ترجمه: «و اگر تصمیم گرفتید که همسر دیگری به جای همسر خود انتخاب کنید و مال فراوانی (به عنوان مهریه) به او پرداخته اید، چیزی از او نگیرید، آیا برای باز پس گرفتن مهر زنان، متوسل به تهمت و گناه آشکار می‌شوید؟ و چگونه آن را باز پس می‌گیرید، در حالی که شما با یکدیگر آمیزش داشته اید و (از این گذشته) آنها پیمان محکمی (هنگام ازدواج) از شما گرفته‌اند.» (نساء - آیه ۲۱)

قبل از اسلام رسم بر این بود که اگر مردی قصد ازدواج مجدد را داشت، برای فرار از پرداخت مهریه، همسر خود را به اعمال منافی عفت متهم می‌کرد و بر همسر خود سخت می‌گرفتند تا زن مهر خود را ببخشد و طلاق بگیرد.

شأن نزول این آیه در بطلان اعمال ناپسند دوران جاهلیت است. این اقدام جاهلان خود کارشکنی در ازدواج بود. (بابائی، ۱۳۷۷ هـ.ش، ج ۱، ص ۳۸۶). در ازدواج سفید، به جهت فقدان صیغه عقد، و امکان بر هم خوردن ازدواج سفید از سوی مرد یا زن، کارشکنی در امر ازدواج می‌توان تلقی کرد و مصداق این آیه خواهد بود.

پس به طریق اولی، زندگی مشترک زن و مرد تحت عنوان رابطه یا هر اسم دیگر مانند ازدواج سفید، که هیچ یک از شرایط صحت عقد نکاح در آن رعایت نمی گردد و حتی قصد ازدواج هم در آن وجود ندارد، از نظر شرع مقدس اسلام لغو و باطل می باشد.

البته آیات دیگری را هم برای بی اعتباری رابطه تحت عنوان ازدواج سفید می توان ذکر کرد که غالب آن آیات در بی اعتباری نکاح معاطاتی آورده می شود.

۲- روایات

روایات باب نکاح، اغلب در مورد الفاظ نکاح که با آنها نکاح محقق می شود، و ضرورت لفظی بودن ایجاب و قبول شده است و صحبتی از جائی که قصد ازدواج در یک زندگی مشترک زن و مرد، وجود ندارد، نشده است. چرا که نکاح نبودن این زندگی مشترک و رابطه جزو بدیهیات است. و معصومین (ع) معترض آن نشده اند.

ذیلاً به روایتی که در بی اعتباری نکاح معاطاتی هم آورده می شود و آن به طریق اولی بر بی اعتباری و باطل بودن ازدواج سفید دلالت دارند، اشاره می کنیم. البته پژوهش گران و فقهای که در مورد ازدواج سفید مطلبی نوشته اند، برای باطل بودن آن به روایات استناد نکرده اند.

امام صادق (ع) فرمودند: «همان زمانی که مومنان برای نکاح حلال جمع می شوند منادی از آسمان ندا می دهد. خداوند متعال فلانی را به ازدواج فلانی در آورد.» (حر عاملی، ۱۴۱۰ هـ.ق، ج ۱۴، ص ۳۵۸، ح ۵) حدیث صحیح دلالت بر این دارد که وجود صیغه در عقد نکاح امری است الهی و از طرف شارع مقدس وضع شده است.

البته دلالت این روایت خالی از اشکال نیست، چون ندای منادی در آسمان ها دلیل بر لزوم اجرای صیغه در روی زمین نمی باشد.

۳- اجماع و سیره مسلمانان و ارتکاز متشرع

رابطه موسوم به ازدواج سفید، به لحاظ فقدان قصد ازدواج بین مرد و زن، از اساس از نظر شریعت اسلام باطل است. ولی اگر کسانی قائل به صحت چنین رابطه ای از نظر شرع انور اسلام باشند، باید گفته شود که نکاح شرعی شرایط صحت خود را به صورت کامل باید دارا باشد و اگر یکی از آن شرایط وجود نداشته باشد، نکاح صحیح نخواهد بود. در مورد برخی شرایط حتی اجماع علماء و فقهاء وجود دارد. به عنوان نمونه نظر برخی از فقهاء بیان می گردد:

«محقق بحرانی» در «حداائق الناظره» تصریح نموده اند بر اینکه علماء شیعه و سنی اجماع دارند بر توقف نکاح بر ایجاب و قبول (بحرانی، ۱۴۰۵ هـ.ق، ج ۲۳، ص ۱۵۶)

«شهید ثانی» در «مسالك» می گوید: متعارف بین همه عقلاء، حتی کسانی که به دینی از ادیان معتقد نیستند، عدم اکتفا بر معاطات است. بلکه اعتقاد بر انشاء لفظی یا حداقل انشاء کتبی دارند. چون لفظ صریح در معنای مقصود است. (شهید ثانی، ۱۹۹۳ م، ج ۲، ص ۴۱)

در کتاب «انوار الفقاهه» آمده است: عدم کفایت معاطات در نکاح، با وجود کفایت آن بر تحقق عقد در سایر عقود، اجماعی بین فقهاء شیعه و سنی است. اجماع مسلمین، واجب ترین امتیاز نکاح از سایر عقود است. (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵ هـ.ق، ج ۱، ص ۱۵۶)

آیت الله مکارم شیرازی می فرمایند: اولاً- درست است که عقد نکاح از نظر قرارداد مانند سایر عقود است ولی اجماع علمای اسلام بر این است که در نکاح باید صیغه خوانده شود و روایات هم شاهد بر اعتبار صیغه است. بلکه در میان عقلای اهل عرف نیز همیشه در عقد نکاح نوعی قرارداد لفظی یا کتبی وجود داشته باشد و دارد. و این نشان می دهد که نکاح، وضعی مخصوص به خود دارد.

ثانیاً - معروف در میان فقهاء این است که نکاح به عبادات شبیه تر است تا به معاملات. منظور این است که نکاح در اسلام، قیود تعبدی زیادی دارد که آن را شبیه به عبادات می کند که جنبه توقیفی دارد. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲ هـ ش، ج ۲، ص ۳۱۳، م ۸۸۹)

«امام خمینی (ره)» در «کتاب البیع» معتقد است: نکاح معاطاتی، مخالف ارتکاز متشرعه و تسالم اصحاب است. بلکه در این مورد اختلافی نیست. (خمینی، ۱۳۶۸ هـ ش، ج ۱، ص ۲۶۹)

«شیخ انصاری» هم در «کتاب النکاح» اجماعی بودن ضرورت لفظی بودن عقد نکاح را بیان کرده اند. (انصاری، ۱۳۷۷ هـ ش، ص ۷۸)

«آیت الله شبیری زنجانی»، مهم ترین و قابل اعتمادترین دلیل بر لفظی بودن عقد نکاح را اجماع فقهاء و سیره مسلمین می داند. ایشان می گویند: عمده دلیل همان تسلّم بین المسلمین من الامامیه و العامه است که همه اعتبار لفظ را مفروغ عنه گرفته اند. (www.tebyan.next.۹۶/۱۲/۲۰)

«آیت الله صانعی» معتقدند: عدم صحّت نکاح معاطاتی، اجماعی است. بلکه ارتکاز و ابنیّه عقلانیّه نیز بر عدم صحّت است. و آن چه در بحث های فقهی است مربوط به امکان و مقام ثبوت است، نه مقام اثبات و وقوع. (صانعی، ۱۳۷۹ هـ ش، ص ۱۷۱، س ۵۵۶)

«محمد مصطفی شلبی» در کتاب «احکام الاسره فی اسلام» می نویسد: دلیل عمده در اعتبار صیغه (ایجاب و قبول لفظی) و توقف نکاح بر آن، تسالم اصحاب، بلکه اجماع مذاهب اسلامی است. (شلبی، ۱۳۹۷ هـ ق، ص ۸۱)

«صاحب ریاض» هم بر لزوم لفظی بودن ایجاب و قبول در نکاح، ادعای اجماع نموده است. (طباطبائی، ۱۴۱۹، ج ۱۱، ص ۱۰)

البته تمام اجماعات گفته شده توسط فقهاء در باب شرایط عقد نکاح، از جمله ضرورت لفظی بودن ایجاب و قبول، مدرکی نیستند. چون مدرک قابل اعتمادی در این مورد وجود ندارد و بیشتر تعبدی می باشند. و غالباً به اعتماد روایاتی است که نقل شده است. عدم قیام دلیل علی هذا الحکم و عدم حجّیه مثل هذه الاجماع. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲ هـ ش، ج ۱، ص ۱۲۳)

همچنین، سیره قطعی از متشرعه و ائمه اطهار (ع) و نیز ارتکاز مسلمانان بر اکتفا به قول، در انشای عقد نکاح است. چه رسد به اینکه در ازدواج سفید اصلاً قصد ازدواج نداشته باشند ولی آثار ازدواج را از زندگی مشترک دنبال کنند. به همین دلیل، بداهت این مسئله و اجماع بر آن نزد علماء و مسلمانان به اندازه ای است که اگر شبهه ای در این باره نباشد، احتیاجی به استدلال ندارد.

۴- اصول استصحاب و احتیاط

الف - «اصل استصحاب»؛ «نراقی» در کتاب «الموسوعه الفقهيّه» می نویسد: در نکاح، صیغه لازم است. زیرا اصل آن است که بدون صیغه آثار زوجیت مترتب نمی شود. یعنی وقتی در ترتب آثار زوجیت پس از ایجاب و قبول غیر لفظی تردید شود، مقتضای اصل استصحاب، عدم ترتب اثر زوجیت بر آن است. (نراقی، ۱۴۱۵ هـ ق، ج ۱۶، ص ۸۴)

فلذا اقتضای استصحاب در مورد رابطه موسوم به ازدواج سفید، زمانی که قصد ازدواجی هم در بین نباشد، چه رسد به اینکه ذکر صیغه ایجاب و قبول به صورت لفظی بیان نکرده، بر بطلان است به واسطه استصحاب عدمی یا اصل عدم.

ب - «اصل احتیاط»؛ اهمیت مسئله ازدواج ایجاب می نماید که عقد نکاح به گونه ای جاری شود که در درستی آن اطمینان حاصل شود. صاحب «وسائل الشیعه» با بی را به «وجوب احتیاط در نکاح» اختصاص داده است. البته به قیاس اولویت در باب رعایت احتیاط در امر نکاح، بطلان و عدم ترتب آثار نکاح بر رابطه موسوم به ازدواج سفید، امری بدیهی می باشد.

۵- قاعده ملازمه

با توجه به نقش و جایگاه عقل در آموزه‌های دینی که از عقل به حجت پنهان یاد شده است، در مواردی که شرع بر آن نهی نداشته باشد. اگر عقل سلیم به تایید یک مساله پرداخته، شرع بر آن مهر تایید می زند (= قاعده فقهی ملازمه) بنابراین رابطه موسوم به ازدواج سفید با توجه به تبعات بسیار سوء آن مخصوصاً در جوامع اسلامی، مورد قبول عقل سلیم نمی باشد.

۶- عدم پایبندی به آثار زندگی مشترک ازدواج

بر فرض قبولی این رابطه تحت عنوان ازدواج، زوجین ازدواج سفید پایبند به هیچ یک از آثار زندگی مشترک مانند لزوم پرداخت نفقه، ریاست زوج بر خانواده، بحث ارث، بحث جدایی و طلاق و لزوم عده نگه داشتن هنگام مفارقت و دیگر آثار تبعات ازدواج رسمی، نمی باشند.

نظر فقهای معاصر در مورد ازدواج سفید

در تاریخ ۱۳۹۷/۱/۴ از مراجع بزرگوار تقلید کنونی حضرات (امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله نور همدانی، آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله سبحانی، آیت الله شاهرودی، آیت الله صانعی، آیت الله بیات زنجانی، آیت الله صافی گلپایگانی، آیت الله سیدعلی فاطمی، آیت الله جناتی، آیت الله شبیری زنجانی) از طریق سایت حکم شرعی ازدواج سفید را در قالب استفتاء پرسیدم، که بدون استثناء مراجع عظام، حکم به حرمت چنین رابطه ای دادند. و دلیل حرمت را عدم رعایت شرایط شرعی ازدواج و مهمتر از همه، قصد ازدواج نداشتن، اعلام نمودند.

نظر موافقان ازدواج سفید

خلاف شرع بودن رابطه موسوم به ازدواج سفید مسلم بدیهی است. اما موافقان رابطه فوق مزایایی را برای این نوع رابطه ذکر می کنند.

۱- فاصله بین رسیدن به بلوغ جنسی و تشکیل خانواده زوجینی، هر روز بیشتر می شود. اگر سن رسیدن به بلوغ جنسی و سن ازدواج را ۱۵ سال بدانیم، ازدواج سفید می تواند یکی از راه های جایگزینی و پر کردن این فاصله زمانی باشد. (پور فرهادی، ۱۳۹۳ ه ش، ص ۶۹)

جواب: این کار شاید به طور مقطعی راه گشا باشد، اما در بلند مدت اثرات منفی زیادی با خشکاندن ریشه خانواده که منشا اثرات اجتماعی و اقتصادی در یک جامعه به حساب می آید، به دنبال خواهد داشت. فقه شیعه برای دفع و نه رفع این مشکل تاکید بر به سزایی بر ازدواج به موقع و در سنین جوانی و نشاط دارد. کراهت اسلام از تجرد و رهبانیت در بسیاری از سخنان معصومین آمده است. آثاری مانند بزرگداشت سنت پیامبر، قرا گرفتن در ولایت و حمایت خدا، به خشم آوردن شیطان، کامل شدن ایمان، زیاد شدن روزی، و مانند اینها از برکات ازدواج در کلام معصومین شمرده شده است.

۲- جوان امروزی، اهداف دیگری غیر از ازدواج و تشکیل خانواده، در زندگی خود دارد. و احتمال می دهد که مسوولیت های پس از ازدواج، میان او و رویاهایش فاصله بیاندازد. به همین دلیل ازدواج سفید می تواند راه کاری برای جلوگیری از این مشکل باشد. (منبع قبلی، ص ۷۰)

جواب: برطرف کردن این مشکل متوجه مسئولین و حکومت می باشد که به تفسیر نگرش کلی در جامعه نسبت به مساله ازدواج و آرمان های متناقض با آن در صدد رفع چنین معضلاتی باشند. اگر تاهل به عنوان ارزش، تجرد ضد ارزش تلقی شود، این شیوه نگرش کمک زیادی به تغییر نگرش افراد خواهد نمود. تغییر آرمان گرایی نیاز به تغییر رفتار دارد تغییر رفتار بدون زیر ساختهای فکری محکم، دوامی نخواهد داشت. این مهم بر عهده متصدیان امور فرهنگی می باشد که در این راستا باید برنامه ریزی جدی داشته باشند. البته در این بین مسائل و مشکلات اقتصادی هم تاثیر بسیار زیادی دارند که این مهم هم بر عهده مسئولین کشور می باشد.

- ۳- ازدواج یک نهاد مهم جامعه است و نباید بدون شناخت مکفی اقدام به آن نمود. پس قبل از ازدواج، طرفین در رابطه غیر رسمی باهم باشند تا بتوانند به شناخت کافی از هم برسند و پس از آن رسماً ازدواج کنند. (منبع قبلی، ص ۷۱)
- جواب:** زندگی بدون هیچ تعهدی نسبت به طرف مقابل، آثار سوء زیادی خواهد داشت و شناخت زوجین از همدیگر را شرع اسلام با بحث نامزدی و احکام آن جوابگو می باشد.
- ۴- با توجه به آمار نسبتاً بالای طلاق و یکی از اصلی ترین عوامل آن که مسائل جنسی است، ازدواج سفید می تواند راهکاری بر این عوامل باشد تا زوجین از این نظر به مشکل خاصی برخورد نکنند.
- ۵- ازدواج سفید راهکاری است برای دو جوان تا بدون دخالت خانواده و اطدافیان روی رابطه خود متمرکز شوند و آگاهانه شریک زندگی خود را انتخاب نمایند.

حکم قانونی

در جمهوری اسلامی ایران، فقط ازدواج هایی به رسمیت شناخته می شوند که در دفاتر ازدواج ثبت شوند. در این نوع ازدواج ها تکالیف دو طرف مشخص است و هر اتفاقی که پس از ازدواج بیفتد، قانون مسئولیت دو طرف را مشخص کرده است. و در صورت بروز اختلاف یا موارد جرم با مراجعه به قانون می توان مسئله را پیگیری و حل کرد. در ایران به تبعیت از اسلام، ازدواج سفید به رسمیت شناخته نشده است و جرم محسوب می شود. طبیعتاً وقتی قانون، اصل این ازدواج را جرم می داند، هیچ گاه مسئولیت پیگیری تبعات آن را بر عهده نمی گیرد و با تبعات آن نیز همانند جرم برخورد می کند.

همچنین در این نوع همزیستی، چون توافق زن و مرد بر خلاف نظم عمومی و اخلاق حسنه جامعه است، عملشان باطل است. علاوه بر اینکه در شرع و قوانین جاری ایران (ماده ۱۰۶۲ قانون مدنی) جاری کردن عقد، آن هم به زبان عربی شرط صحت ازدواج شمرده شده است.

هکذا برخلاف کشورهای غربی که این نوع همزیستی به عرف تبدیل شده است و عناصر عرف را هم شامل می گردد. اما در کشور ایران، هیچگاه این پدیده، عرف نخواهد شد. چون:

الف - یکی از عناصر و ارکان عرف، پذیرش توسط اکثر مردم آن جامعه است. که این امر هیچ گاه در ایران محقق نخواهد شد.

ب - از دیگر ارکان عرف، عدم تقابل با قانون و شرع است. در حالی که در شرع اسلام و قوانین ایران، این همزیستی گناه و جرم محسوب می گردد.

نتیجه گیری

پدیده «هم باشی» یا «ازدواج سفید» که در غرب به جای ازدواج رسمی رایج شده است و یکی از عوامل انحطاط اخلاقی غرب به شمار می رود، در حقیقت زندگی زن و مرد در کنار یکدیگر، بدون تقییدات شرعی، اخلاقی و حتی قانونی است. و دلیل این امر فرار از تشکیل خانواده و مسئولیتهای زندگی مشترک است و شهوترانی ضابطه مند می باشد. و زمانی که از هم خسته شدند، به این رابطه خاتمه می دهند. این نوع رابطه هر چند در دنیا، مخصوصاً در اروپا و آمریکا، پدیده ی جدیدی نیست، اما در ایران مسئله ای جدید و شوک فرهنگی است. با وجود باطل و حرام بودن این نوع رابطه از نظر شرعی، متأسفانه اخیراً در کلان شهرها، به ویژه شمال تهران رواج یافته است و با انکار آن نمی توان از این پدیده شوم و خطرناک رهایی یافت و متولیان جامعه باید با راه کارهای مناسب، به ویژه فرهنگی جلوی گسترش این نوع رابطه مسموم را بگیرند.

تمام فقهاء مخصوصاً مراجع عظام تقلید کنونی چنین رابطه ای را ازدواج محسوب نمی کنند و داشتن چنین رابطه ای را جرم شرعی تلقی می نمایند و معتقدند که هیچ یک از شرایط و ارکان نکاح شرعی در این نوع رعایت نمی گردد. و ازدواج سفید را معادل نکاح معاطاتی هم تلقی نمی کنند. «عرف» به عنوان یکی از راهها و ابزارهای شناخت احکام مورد توجه شرع بوده و به آن استناد شده است. اما در مورد ازدواج، ممکن است عرف در زمان ها و مکان های متفاوت، افعالی

را مخصوص عقد نکاح قرار دهد، اما این امر به معنای تغییر ماهیت نکاح نیست. دستاورد مهم این پژوهش، ادله بطلان ازدواج سفید و از آن جمله اجماع و اتفاق نظر فقهاء و علماء و مراجع تقلید عصر حاضر (با توجه به استفتا از مراجع تقلید شیعه در سال ۱۳۹۸) است و به نوعی اجماع بر بطلان و حرمت شرعی این نوع رابطه وجود دارد.

منابع

قرآن کریم.

۱. اراکی، محسن، (۱۳۸۶ ش)، «زندگی مشترک زن و مرد بدون عقد ازدواج»، فقه اهل بیت، ش ۵۱.
۲. انصاری، شیخ مرتضی، (۱۳۷۷ش)، کتاب النکاح، قم، کنگره بزرگداشت شیخ انصاری.
۳. آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۹۱ ش)، «پیدایش شکل های جدید خانواده در تهران»، مجله جامعه پژوهشی فرهنگی، ش اول.
۴. بابائی، احمدعلی، (۱۳۷۷ ش)، برگزیده تفسیر نمونه، قم، دارالکتب الاسلامیه.
۵. بحرانی، یوسف، (۱۴۰۵ ق)، الحدائق الناظره، چ اول، قم، موسسه باقری.
۶. پور فرهادی، پریسا (۱۳۹۳ ش)، «علل گسترش پدیده خانواده سفید در کلانشهر تهران»، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۷. حرّ عاملی، محمدبن الحسن بن علی بن الحسین، (۱۴۱۰ ق)، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشیعه، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات.
۸. حمزه لویی، فاطمه، (۱۳۹۴ ش)، «بررسی زمینه های شکل گیری پدیده ازدواج سفید در ایران»، روزنامه وطن امروز، ش ۱۷۴۲.
۹. خمینی، سید روح الله، (۱۳۶۸ش)، کتاب البیع، تهران، موسسه اسماعیلیان.
۱۰. خویی، ابوالقاسم، (۱۳۷۷ش)، العروه الوثقی، قم، موسسه احیاء الآثار خویی.
۱۱. شلبی، محمد مصطفی، (۱۳۹۷ ق)، احکام الاسره فی الاسلام، چ دوم، بیروت، دارالنهضة العربیه.
۱۲. شهید ثانی، زین الدین بن علی العاملی الجبعی، (۱۴۱۰ ق)، مسالک الافهام، چ اول، قم، موسسه البلاغ.
۱۳. صانعی، یوسف، (۱۳۷۹ ش)، منتخب الاحکام، قم، انتشارات میثم تمار.
۱۴. صدوق، محمدبن علی بن بایویه، (۱۴۱۳ ق)، من لا یحضره الفقیه، چ دوم، قم، انتشارات اسلامی.
۱۵. طباطبائی، محمد حسین، (۱۴۱۹ ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۶. کلینی، محمدبن یعقوب، (۱۳۶۵ش)، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۷. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۸۲ ش)، سلسله مباحث خارج فقه، قم، ناشر مدرسه امام علی ابن ابیطالب.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۴۲۵ ق)، انوار الفقاهه فی احکام العتره الطاهره، قم، ناشر مدرسه امام علی ابن ابیطالب.
۱۹. ناشناخته، (۱۳۹۳ ش)، «زیر پوست ازدواج سفید»، روزنامه کارون، ش ۳۲۶۱.
۲۰. نراقی، احمد، (۱۴۱۵ ق)، الموسوعه الفقهیه، بیروت، وزاره الاوقاف.
۲۱. وستون، روث و همکاران، (۱۳۸۳ ش)، «تأثیر زندگی مشترک پیش از ازدواج بر فرو پاشی ازدواج»، ترجمه علی گل محمدی، رفاه اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هفتم، ش ۲۵.

سایت ها

www.tebyan.net.۱۳۹۶/۱۲/۲۰

۱- ایبض، علی اکبر